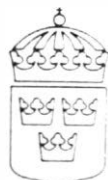

Motion till riksdagen

1989/90:Jo730

av Lars Ernestam m.fl. (fp)

Miljögifter och kemikalier

Mot.
1989/90
Jo730-734

Kemisamhället är en företeelse på gott och ont.

Den "kemiska revolution" som vi genomgått de senaste årtiondena har inneburit att åtskilliga tusentals kemiska ämnen används dagligen – ofta med okända miljö- och hälsoeffekter. Denna utveckling har inneburit att naturen och människan ibland utsätts för oacceptabla risker och konsekvenser.

Samtidigt är det klart att mycket av det som vi omges av och tycker är bra finns tack vare denna "kemiska revolution". Många produkter och verksamheter bygger på möjligheterna att syntetisera nya ämnen (t.ex. mediciner) samt skapa nya material (t.ex. nylon).

Med kemikalier avses vanligen en substans som syntetiserats eller ett naturligt ämne som modifierats. Kemikalierna behöver inte vara avsiktligt producerade – de kan också vara biprodukter, som t.ex. klorerade organiska ämnen vilka bildas vid klorblekning av pappersmassa.

Alla kemikalier är naturligtvis inte miljögifter. Utmärkande för de kemiska ämnen som betraktas som miljögifter är vanligen att de är mycket stabila – de bryts endast ned långsamt, eller knappast alls, i naturen och organismerna.

Alla miljögifter är heller inte kemikalier. En del är naturligt förekommande – t.ex. tungmetaller såsom kvicksilver och kadmium – men som fått en spridning, ofta storskalig, p.g.a. mänsklig verksamhet.

Vi varken kan eller skall avsäga oss "kemikaliesamhället", men vi får inte blunda för de – ibland mycket allvarliga – problem det kan innebära. Kemikalierna är redan idag ett allvarligt bekymmer och kommer, enligt många forskare, att bli ett av framtidens mycket stora problem. Det är därför viktigt att tillräckliga resurser avsätts för kemikaliekontrollen.

Det är folkpartiets uppfattning att de kemikalier och miljögifter som hotar miljön, och i förlängningen människans existens, måste prioriteras högre i regeringens politik än för närvarande.

1. Miljögifter

På sikt måste utsläppen av ej nedbrytbara miljögifter upphöra. Innan vi når dit måste vi satsa pengar på forskning, och med miljöavgifter, i kombination med stränga krav, stimulera industrin till att utveckla nya metoder eller ersätta miljöstörande material med mindre miljöstörande. Men vissa ämnen

är så farliga att det inte finns någon acceptabel utsläppsmängd. I sådana fall återstår bara för statsmakterna att totalförbjuda utsläppen eller verksamheten. Så är fallet med dioxiner där riksmötet 1987/88 skärpte regeringens miljöproposition genom att fatta ett beslut om att dioxinutsläpp i princip skall upphöra.

Vi kommer fortsättningsvis att redogöra för folkpartiets förslag avseende några av de mest uppmärksammade miljögifterna. Framställningen har inga anspråk på att vara uttömmande, men avser att peka på några av bristerna i dagens socialdemokratiska miljöpolitik.

1.1 Stabila organiska ämnen

Många miljögiftproblem har sin grund i utsläpp av organiska ämnen tillverkade av människan. Utsläppen från massaindustrin är ett exempel.

Massaindustrin är en stor utsläppskälla för *klorerat organiskt material*. Endast till Östersjön beräknas utsläppen uppgå till 100 000 ton per år och dessa har pågått i många år.

Kunskapen om vilka ämnen som ingår i dessa utsläpp är begränsad, och naturvårdsverket gör bedömningen att de potentiella miljöriskerna med så omfattande och komplexa utsläpp är mycket stora.

Efter att folkpartiet länge efterlyst en skärpning sattes målet för massaindustrins utsläpp av klorerat organiskt material till 1,5 kg bundet klor per ton massa.

Målet måste dock sättas lägre – utsläppen måste i det närmaste elimineras senast vid sekelskiftet, bl.a. genom slutna system. Frågan behandlas utförligare i en annan motion till detta riksmöte.

1.1.1 PCB

Trots tidigare åtgärder mot PCB verkar halterna stiga i Östersjön. Det är allvarligt eftersom PCB anses vara huvudorsaken till att sälen hotar att utrotas i Östersjön. Det är ingen överdrift att påstå att minskningen av gräsälvar, från 100 000 i början av 1900-talet till några tusen idag, är ett av de mest drastiska exemplen på en miljöskada förorsakad av utsläpp av ett giftigt ämne.

Sedan 1978 är all nyanvändning av PCB förbjuden. Men även efter att 10 år förflutit dyker nya problem upp. Senast har PCB-innehållet i returpapper uppmärksammats då höga halter av PCB uppmätts i avloppsvatten från returpapperindustri och i närliggande sjösediment. Självkopierande papper anses vara källan och uppgifter ger vid handen att mellan 1 000 och 5 000 ton sådant papper finns kvar i arkiv runt om i Sverige. Eftersom returpappersbruken nu vägrar ta emot äldre papper än från 1975, riskerar detta att hamna i de vanliga soporna. Det är väsentligt att problemet följs upp och att lämpliga åtgärder vidtas för att PCB från returpapper inte skall komma i omlopp. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Även om användningen av PCB i nya elektriska installationer idag inte är tillåten, används PCB fortfarande i äldre utrustning. Exempelvis beräknas att PCB används i ca 100 000 kraftkondensatorer och 200 transformatorer.

Risken för olyckor eller för att utrangerad utrustning omhändertas på fel-

aktigt sätt är inte obefintlig. Den nuvarande tidsplanen för avveckling är inte tillräckligt långtgående. Ett totalförbud mot PCB måste införas så att användningen avvecklas snarast och allra senast vid utgången av 1992 och så att alla PCB-haltiga installationer tas omhand. Sverige måste också verka för att samma åtgärder vidtas av övriga Östersjöstater.

Mot. 1989/90
Jo730

1.1.2 Dioxiner

Dioxiner är ett stort antal kemiska föreningar som är stabila och därför endast långsamt bryts ned i naturen. Flera av ämnena som räknas till gruppen dioxiner är extremt giftiga. Man känner inte till någon naturlig källa till högradigt giftiga dioxiner. Dioxiner kan transporteras över stora avstånd. Således ligger koncentrationerna hos sälar i Östersjön, Västerhavet och Antarktis på samma nivå.

Naturvårdsverket menar att ekosystemen i Östersjön är "storskaligt belastade med dioxiner". Man tror att bl.a. tillbakagången i svenska sjöar av fiskätande däggdjur, som utter, kan vara orsakad av dioxiner.

Naturvårdsverket beräknar att utsläppen av dioxiner i Sverige kan uppgå till ett halvt kilogram per år (räknat som TCDD-ekvivalenter). Den samlade mängden i all fisk i Östersjön beräknas till ca 10 gram. Det kan förefalla vara en låg halt, men dioxiner är så giftiga att 10 gram räcker för att fylla den tolerabla dagliga nivån för hela Sveriges befolkning i 50 år.

Dioxinerna verkar ännu inte ha fått sådan spridning att faran är akut. Men eftersom dioxiner lätt tas upp av organismerna, är mycket giftiga, är vitt spridda i miljön och endast långsamt bryts ned, är det ändå viktigt att snabbt vidta åtgärder mot utsläppen. Att avvakta resultat från forskningen för att uppnå fullständig visshet, kan få ödesdigra konsekvenser. Vi vet tillräckligt idag för att kräva åtgärder.

I princip all förbränning förorsakar dioxiner. Det är därför inte förvånande att sopförbränningen är en av de större källorna till dioxinutsläpp, följd av smältverk, skogsindustri och biltrafik.

Kraven på sopförbränningsanläggningar har skärpts men i många fall visat sig otillräckliga. Frågan om sopförbränning behandlas i en annan motion till detta riksmöte.

En utveckling i riktning mot slutna system inom skogsindustrin kommer att leda till minskade dioxinutsläpp. Men även med slutna system kommer bottensedimenten även för lång tid framöver "läcka" dioxiner. Det är viktigt att denna utveckling och situationen vid smältverken noga följs.

Biltrafiken är en stor källa till dioxiner. Förbättringen av avgasreningen medför sannolikt att utsläppen av dioxiner minskar kraftigt. Det är därför angeläget att påskynda förnyelsen av bilparken. Förslag i denna del utvecklas i en annan motion till detta riksmöte.

Utsläppen av stabila organiska ämnen har behandlats och behandlas inom Paris- och Helsingforskommissionerna samt Nordsjökonferensen. Sverige deltar naturligtvis i dessa diskussioner, men det råder ingen tvekan om att aktiviteten från svensk sida kan ökas ytterligare. Dioxinutsläppen måste i högre grad drivas av Sverige även i andra internationella fora, exempelvis inom ramen för ECE-konventionen om långväga gränsöverskridande luftföroreningar.

1.2 Tungmetaller

Mot. 1989/90
Jo730

Några metaller, t.ex. magnesium och järn, är helt nödvändiga för vissa livsprocesser. Andra, t.ex. tungmetallerna kadmium, kvicksilver och bly, är miljögifter och klart miljöstörande redan vid låga halter.

Det atmosfäriska nedfallet av tungmetaller har minskat. Detta gäller t.ex. kadmium som har minskat med hälften sedan 1975. Åtgärder mot kadmium har vidtagits, bl.a. av folkpartiregeringen som införde ett kadmiumförbud. Huvuddelen av nedfallet för bl.a. kvicksilver och kadmium härrör nu från utländska källor. Detta understryker vikten av att Sveriges internationella miljöengagemang ökar.

Höjda halter av kvicksilver har konstaterats i sjöar som aldrig varit utsatta för direkta utsläpp. Forskare uppskattar att drygt 10 300 sjöar ligger över svartlistningsgränsen avseende kvicksilverhalten i gädda. Trots detta är endast 250 sjöar svartlistade i landet. Sverige har dessutom satt gränsen för svartlistning vid 1 mg kvicksilver per kilo fisk. Många andra länder – bl.a. de inom EG – har följt WHO:s rekommendation om 0.5 mg. Följde Sverige den rekommendationen skulle ca hälften av våra 83 000 sjöar behöva svartlistas.

Kvicksilvret härrör till stor del från förbränning av kol, sopor och utsläpp från kloralkalifabriker i Europa. Kvicksilvret ansamlas i marken och läcker sedan kontinuerligt till vattendrag. Idag överstiger nedfallet till markerna de mängder som lakas ut till vattendragen. Forskare menar att risk finns för att vi nu ligger mycket nära den kritiska belastningsgräns där mikroorganismer och de biologiska processerna i marken störs.

Även om kvicksilverutsläppen stoppas omedelbart kommer det ansamlade kvicksilvret i marken att läcka i hundra – kanske hundratals – år. Under åtskilliga decennier framöver kommer höga kvicksilverhalter i fisk att vara ett stort och akut problem.

Kvicksilverproblemet omfattning, dess hälsoeffekter och dess konsekvenser för miljön är så väl kända och utredda att hårda restriktioner mot kvicksilver och dess föreningar snarast bör införas. I åtskilliga avseenden bör förbud kunna tillgripas. Riksdagen bör hos regeringen begära förslag om detta.

Av de 600 ton kvicksilver som uppskattas finnas i humuslagret beräknas ca en tredjedel, 175 ton, härröra från utsläpp på kontinenten. Ungefär 4 000 av de 10 300 svenska sjöar med kvicksilverhalter över 1 mg Hg/kg fisk beräknas svara för de utländska utsläppen. Då utsläpp av kvicksilver hänger nära samman med förbränning synes en internationell överenskommelse inom ramen för ECE-konventionen om långväga gränsöverskridande luftföroreningar vara en framkomlig väg för Sverige att internationellt nå kraftigt reducerade utsläpp.

Idag är drygt 20 000 sjöar i Sverige försurade. Försurningen upptäcktes först i sjöarna. Nu uppvisar skogen skador som på goda grunder anses bero på bl.a. försurning av marken. I tur står grundvattnet. Hotbilden är oroande eftersom försurningen är en viktig förklaring till att tungmetaller kommer i omlopp. Surt vatten frigör i marken bundna tungmetaller och för dem till grund- eller ytvattnet och sjöarnas bottensediment.

Ett viktigt led i kampen mot tungmetallerna är därför att minska utsläppen

av försurande ämnen. Folkpartiet menar att snabba åtgärder kan vidtas mot försurningen. Förslag härpå framförs i en annan motion till detta riksmöte.

Mot. 1989/90
Jo730

Batterier med kvicksilver- och kadmiumhaltigt innehåll ger upphov till betydande störningar i miljön om de tillförs avfallsanläggningarna. De årliga utsläppen från batterierna beräknades 1984 till 6 ton kvicksilver och mellan 16 och 20 ton kadmium. Detta innebär att de bidrar med drygt hälften av samtliga kvicksilverutsläpp i landet. Även om den frivilliga insamlingen av miljöfarliga batterier har minskat utsläppen, är dessa fortfarande oacceptabelt höga. Pantor måste därför snart införas. Frågan behandlas närmare i en annan motion till detta riksmöte.

2. Kemikalier

Det amerikanska federala forskningsrådet fann att 80-90 % av de kemikalier som är i omlopp i USA är så dåligt testade att man bara mycket grovt kan uppskatta vilka risker de kan innebära för miljön och människors hälsa. Det finns idag således stora brister i den kunskap vi har om kemiska ämnens hälso- och miljöfarlighet, inte bara i USA utan också i övriga länder – även Sverige. Därför är det viktigt att det internationella samarbetet på kemikalieområdet fördjupas och utökas till att omfatta fler länder. Sverige kan spela en viktig roll trots att vi på en del områden ligger efter andra länder.

2.1 Otillräckligt undersökta kemikalier

I runda tal finns det lika många kemiska ämnen som det finns svenskar. Årligen framställs ca 300 000 nya ämnen i kemiska laboratorier – huvuddelen av dem kommer inte längre. Globalt sett anses det i dagligt bruk användas ca 70 000 olika kemiska ämnen. Av de ämnen som förekommer i Sverige, i praktiskt bruk mindre än 20 000, uppskattar OECD att ungefär 1 000 står för den helt dominerande användningen – för mer än 90 % av förbrukningen.

Många av dessa 1 000 ämnen är otillräckligt undersökta i fråga om hälso- och miljöfarlighet. Flera av dem har använts dagligen i hundratals år utan uppenbara olägenheter och används fortfarande i stor omfattning i vårt land, utan att vi känner till deras hälso- och miljörisker. De uppfyller inte ens tillnärmelsevis vad lagen om kemiska produkter (LKP) stadgar om "tillfredsställande utredning av vilka hälso- eller miljöskador som produkterna kan orsaka". Den svenska kemikaliepolitiken måste rätta till denna brist.

2.2 Tillräckligt undersökta kemikalier

Men inte alla ämnen är dåligt undersökta. De nio ämnen – utöver kvicksilver som vi berört ovan – som återfinns på kemikalieinspektionens s.k. 10-lista, är kända för att kunna skada hälsa och miljö. Avvecklingsarbetet beträffande dessa kemikalier – bl.a. tri- och tetrakloretylen, kreosot, tiram samt styren – bör påskyndas. Detta behandlas i folkpartiets avfallsmotion.

2.3 Märkning

Av största vikt är att industrin och konsumenten vägleds bort från onödigt farliga kemikalier. Här kan också ideella organisationer göra viktiga insatser.

Där likvärdiga, eller i huvudsak likvärdiga, kemikalier finns, måste vi lära oss att välja de mindre farliga. Skadliga kemikalier som kan ersättas av mindre skadliga måste givetvis omedelbart utmönstras. Det är angeläget med målmedvetna insatser att få fram mindre farliga alternativ till de skadliga kemikalierna.

Ett viktigt sätt att informera om ämnens miljöfarlighet är att märka produkterna. På så sätt kan konsumenterna stimuleras att använda miljövänligare alternativ, att vidta försiktighetsåtgärder vid hanteringen och hantera restprodukter rätt. De vetenskapliga kriterierna för miljöfarlighet bör samordnas med dem i EG. Märkning av miljöfarliga kemikalier bör snarast komma till stånd. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

2.4 Materialbalanser

Kemikalieinspektionen säger sig inte ha en samlad överblick över kemikalieanvändningen. Man vet inte vilka vägar kemikalierna tar när de väl förts ut på marknaden, annat än att de ofta på något sätt hamnar i naturen. På vägen dit kan de också ha skadat människor som hanterar dem.

Folkpartiet har också tidigare år understrukit vikten av att materialbalanser upprättas för de mest farliga och använda ämnena. På så sätt kan kemikalieflödet följas i samhället och en identifikation av problem möjliggöras. Ett sådant samarbete pågår numera mellan statens naturvårdsverk och kemikalieinspektionen. Det är viktigt att detta arbete ges nödvändiga resurser och påskyndas.

2.5 Förhandsgranskning av nya kemikalier

Kemikalieinspektionens arbete med förhandsgranskning av, och granskning av befintliga, *bekämpningsmedel* måste forceras och, som folkpartiet tidigare föreslagit, utökas till att omfatta även andra kemikalier.

För att få grepp om utvecklingen på kemikalieområdet är det nödvändigt att kemikalier undersöks och testas innan de släpps ut på marknaden, vilket bl. a. förekommer inom EG och USA. Ett förslag till förhandsgranskning av nya kemikalier har inspektionen förelagt regeringen.

Socialdemokraterna ställde i valrörelsen 1988 ut löften om att alla "sverigenya" ämnen skulle förhandsgranskas. Vi noterar att regeringen ännu inte lämnat något förslag som uppfyller detta löfte. Regeringen bör snarast föreslå riksdagen förhandsgranskning av *nya kemiska ämnen*, liknande den som redan förekommer i USA och inom EG.

2.6 Informationsverksamhet

LKP lägger huvudansvaret för kontrollen av kemiska produkter på företagen, i första hand tillverkare och importörer men också andra leverantörer liksom användare.

Ansvarsfördelningen mellan myndigheter är invecklad. Företag som omfattas av kemikaliekontrollen kan behöva ha kontakt med många myndigheter – kemikalieinspektionen, räddningsverket, sprängämnesinspektionen,

arbetarskyddsstyrelsen, socialstyrelsen och naturvårdsverket är några viktiga exempel.

För att företag, särskilt de mindre, skall kunna leva upp till LKP – men också för att samordningen mellan olika myndigheter skall fungera, både mellan centrala myndigheter och mellan centrala och regionala – är det viktigt att kemikalieinspektionen har god möjlighet att ge information. Kemikalieinspektionen måste därför garanteras resurser för informationsarbete.

2.7 Lagstiftningen

Myndighetssamarbetet inom kemikaliekontrollen försvåras av den splittrade miljölagstiftningen. Det gäller framförallt förhållandet mellan kemikalieinspektionen och de regionala och lokala tillsynsmyndigheterna, men också mellan inspektionen och statens naturvårdsverk. Den övergripande översynen bör påskyndas.

Det har uppmärksammats att biologiska bekämpningsmedel, vars effekter och risker kan jämföras med de kemiska bekämpningsmedlen, inte omfattas av förordningen om kemiska bekämpningsmedel. Regeringen har ingen möjlighet att utvidga denna till att omfatta biologiska bekämpningsmedel. Regeringen bör därför, som ett led i samordandet av miljölagstiftningen, återkomma till riksdagen med en lag om bekämpningsmedel som reglerar kemiska och biologiska bekämpningsmedel. Som utredningen "Kontroll av kemiska produkter och varor" föreslår, kan reglerna, som finns i lagen om spridning av bekämpningsmedel över skogsmark, inarbetas i en sådan lag.

2.8 Internationella frågor

Internationellt samarbete inom miljöområdet är oerhört väsentligt. Inte bara av det skälet att Sverige därmed kan ge – men också få – uppslag till problemlösningar, utan också för att internationellt samarbete är en förutsättning för en tillfredsställande granskning av kemiska ämnen och produkter.

Kemikaliemarknaden är utpräglad internationell. Av de kemiska produkter som används i Sverige är tre fjärdedelar importerade. Det finns inom såväl myndigheter som industrier i Sverige relativt blygsamma resurser för forskning och utredning om kemiska ämnens och produkters farlighet. Förutsättningen för att kunna bygga upp den kunskap som nu saknas beträffande hälso- och miljörisker är internationellt samarbete.

Internationell samordning innebär bl.a. att kemikalieinspektionen använder sina resurser på bästa sätt och drar nytta av utländska erfarenheter. Det finns ingen anledning att i Sverige upprepa vad som gjorts i väldokumenterade utländska studier. Förbud mot tennhaltiga bottenfärger och restriktioner mot formaldehyd är exempel på åtgärder som inte borde ha krävt ytterligare utredningar utan kunde gått snabbare.

Sverige måste ta ansvar för utforskning av några ämnens och produkters farlighet och i internationella sammanhang ställa krav på att andra länder tar sitt ansvar. Målet måste vara att alla högfrekvent använda ämnen skall vara tillfredsställande undersökta inom en tioårsperiod. OECD inledde 1987 ett

projekt som syftar till att i första hand få bättre grepp om de ca 1 000 ämnen som står för 90% av användningen. Sverige skall självklart delta aktivt och pådrivande i detta arbete.

Mot. 1989/90
Jo730

2.9 Anslagsfrågor m.m.

För att kunna fullfölja det mycket viktiga arbete som delvis beskrivits ovan, måste kemikalieinspektionen förstärkas utöver vad regeringen föreslagit.

Kemikalieinspektionens verksamhet är idag finansierad med avgifter. Som utredningen om kemikaliekontrollen finner, finns det skäl för att *finansiera delar av inspektionens verksamhet över statsbudgeten*. Ambitionerna med kemikaliekontrollen behöver utan tvekan höjas. Relationerna mellan inspektionen och företagen kan då snabbt försämrans om företagen upplever att inspektionens verksamhet är för långtgående.

Utarbetande av föreskrifter, inspektionsverksamhet och förberedelser för rättsliga förfaranden, är inspektionens kontrollverksamhet. Detta arbete styrs i stor utsträckning av myndighetens egna ambitioner och bör därför delvis finansieras över statsbudgeten.

Däremot kan inspektionens övriga verksamhet, såsom förhandsgranskning, viss utredningsverksamhet och produktregistret, finansieras med avgifter. Det är verksamheter som företagen i stort själva kan påverka och en avgiftsfinansiering bidrar därmed till att hålla nere kostnaderna.

I avvaktan på ett nytt finansieringssystem bör den förstärkning, utöver regeringens förslag, av inspektionen för bl.a. begränsning av användning av miljö- och hälsofarliga kemikalier, OECD-samarbete, särskilda undersökningar, information, resor vid internationellt arbete – som folkpartiet föreslår – delvis finansieras över statsbudgeten. I en särskild motion föreslås att Kemikalieinspektionen får ett anslag på 10 milj. kr.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om PCB i returpapper,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om totalförbud mot PCB,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om Östersjösamarbete för totalförbud av PCB,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om internationellt samarbete för att stoppa dioxinutsläpp,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om hårda restriktioner mot kvicksilver och dess föreningar,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om internationellt förbud mot kvicksilver och dess föreningar,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om märkning av miljöfarliga kemikalier,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om materialbalanser,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förhandsgranskning av nya kemiska ämnen,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översyn av miljölagstiftningen för att förbättra myndighetssamarbetet inom kemikaliekontrollen,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om biologiska bekämpningsmedel,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om internationellt samarbete på kemikalieområdet,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förstärkning av kemikalieinspektionen.

Stockholm den 22 januari 1990

Lars Ernestam (fp)

Bengt Rosén (fp)

Håkan Holmberg (fp)

Anders Castberger (fp)